

BASIC PRINCIPLES OF RISK THEORY AND CLASSIFICATION OF PRODUCTION FORCES IN THEIR MANAGEMENT

Muminov Otabek

2nd year undergraduate at the Department of "Life Safety".

Hakimov Farrukh

1st year undergraduate at the Department of Life Safety.

Rasuleva Mavdyuda Abidovna

Ph.D., Associate Professor,

Tashkent State Technical University named after

Islam Karimov

Department of "Life Safety Phone: 90 370-34-61 sot. Address: Tashkent,
Bektemir district, Bardankul street, house 2. ",
e-mail: akb-81@mail.ru.

Annotation.

When a number of technological processes are used in the production process for industrial industries, pollution of the environment (air, soil, water basins) and harmful and (or) hazardous factors of production are the main factors. Analyze safety data for injuries and occupational diseases, accidents, emergencies, etc.

(or) is developed on the basis of established standards and other normative legal acts, taking into account the possibility of preventing the emergence of hazardous production factors. [1]

Keywords: Harmful consequences - damage to health, fatigue, disease, life-threatening, injury, poisoning, fire, etc. , life threatening, breakage, poisoning, fire, etc., spatial localization, active and passive danger.

Кириш. Янги ишлаб чиқилган ёки модернизация қилинган жараёнларда барча транспорт турларининг жадал ривожланиши технологик жараёнлар ва ишлаб чиқаришга хизмат кўрсатадиган ишчиларнинг хавфсизлик даражасини, шунингдек, одамлар ва юкларни ташишда хавфсизлик даражасини ошириш зарурдир.

Энергия, кимёвий ёки биологик фаол компонентларга эга бўлган, шунингдек, инсон фаолияти (иши) нинг қулай шароитларига мос келмайдиган хусусиятларга эга бўлган барча тизимлар- хавфлидир.

Натижалар ва улар муҳокамаси. Хавф - бу жуда кўп хусусиятларга эга бўлган мураккаб, иерархик тушунча бўлиб, уларнинг хилма-хиллиги турли хил белгиларига кўра таснифланади, тизимлаштирилади.

Мисол учун: 1) келиб чиқиш хусусияти бўйича (табiiй, техноген, антропоик, экологик, аралаш ва бошқалар); 2) локализация йўли билан (литосфера, гидросфера, атмосфера, космик ва бошқалар); 3) намоён бўлиш соҳаси бўйича (саноат, маиший, спорт, йўл транспорти ва бошқалар); 3) сабаб бўлган оқибатлар (чарчоқ, касаллик, шикастланиш, бахтсиз ҳодисалар, ёнғинлар, ўлим ва бошқалар); 4) салбий оқибатларнинг намоён бўлиш вақти (импульсив, кумулятив) бўйича; 5) тузилиши бўйича (содда ва ўзаро таъсир натижасида ҳосил бўлган ҳосилалар); 6) инсонга таъсир қилиш хусусияти бўйича (фаол ва пассив). Хавфнинг намоён бўлиш белгилари бўлиши мумкин. Хавфларнинг аксарияти потенциал (яширин) характерга эга, шунинг учун уларни ҳар қандай таҳлил қилиш идентификация қилиш жараёнидан бошланади. Хавфни идентификациялаш - бу одамларнинг қулай меҳнат фаолиятини ёки ишлаб чиқариш жараёнларининг муаммосиз ишлашини таъминлашга қаратилган профилактика ва операцион тадбирларни ишлаб чиқиш учун зарур бўлган ва хавфли бўлган сифат, миқдорий, вақтинчалик, фазовий ва бошқа хусусиятларни аниқлаш ва ўрнатиш жараёнидир. Хавфларни аниқлаш жараёнида қуйидагилар: белгилар, фазовий локализация, намоён бўлиш эҳтимоли (частотаси), мумкин бўлган зарар ва хавфнинг

бошқа параметрлари аниқланади. Саноат хавф-хатарларининг мураккаб, ўзаро боғлиқлиги ҳар доим ҳам уларнинг миқдорий параметрларини аниқ белгилашга имкон бермайди, шунинг учун кўпинча миқдорни аниқлаш жараёни қўлланилади.[2]

Хавфнинг миқдорий ўлчови сифатида таваккалдан фойдаланиш турли хил объектларни уларнинг хавфли даражалари бўйича объектив таққослаш, шунингдек, турли хил хавфларни баҳолашда субъектив хатоларга йўл қўймаслик имконини беради.

Одамлар камдан-кам учрайдиган ҳодиса ёки бахтсизликларга жуда салбий муносабатда бўлишади, аммо оз сонли қурбонлар билан тез-тез содир бўладиган воқеаларга нисбатан хотиржам бўлишади.

Ишлаб чиқариш жараёнида таваккални тўрт усул билан аниқлаш мумкин:

1) муҳандислик (частоталар, эҳтимолликларни ҳисоблаш, "хавфли дарахт", "ёриқлар дарахти" ва бошқалар шу каби график боғлиқликларни қуриш);

2) модель (тегишли жавобларни олган ҳолда, инсонга, касбий гуруҳга, жамиятга ва бошқаларга хавф-хатар таъсирининг моделларини қуриш);

3) эксперт (маълум бир тизим бўйича мутахассислар билан суҳбатлашиш орқали хавф-

хатарларнинг пайдо бўлиши эҳтимolini баҳолаш);

4) социологик (барча ишчилар, шу жумладан мутахассис бўлмаган аҳоли билан суҳбат ўтказиш орқали хавфларни амалга ошириш эҳтимolini баҳолаш).

Барча йўллар хавфнинг турли жиҳатларини акс эттиргани учун улар биргаликда ишлатилади.

Ҳар қандай инсон фаолиятининг потенциал хавфи тўғрисида қабул қилинган аксиомани ҳисобга олган ҳолда, биз ноль хавфни иложи йўқ деган хулосага келишимиз мумкин. Шу муносабат билан савол туғилади: ишлаб чиқаришда қандай хавфга интилиш керак? Ҳар қандай ишлаб чиқаришда "хавфни таҳлил қилиш" вазифаси турли хил хавфли ва зарарли ишлаб чиқариш омиллари (ХЗИЧО) учун техник хавфнинг минимал (рухсат этилган) қийматларини ва уларга эришиш учун тегишли максимал харажатларни аниқлашдан иборат.[3]

Қабул қилинган (қабул қилинадиган) таваккалчилик тушунчасини ҳисобга олган ҳолда, уни маблағларнинг тегишли харажатлари билан қуйидаги йўллар билан бошқариш мумкин: 1) техник тизимларни такомиллаштириш (технологик жараёнлар, ускуналар ва бошқалар); 2) кадрлар тайёрлаш (ўқитиш, кўрсатма, сертификатлаш ва бошқалар); 3) баъзи мумкин бўлган хавф-хатарларни бартараф

этиш ва фавқулодда вазиятларнинг олдини олиш (токсик ва тез ёнувчи моддаларни ишлатишдан бош тортиш, туташув импульсларини йўқ қилиш, фавқулодда вазиятларда ҳаракат режаларини ишлаб чиқиш. [4]

Изланиш объектлари ва усуллари. Хавф - бу маълум бир салбий оқибатларнинг сонини уларнинг маълум бир даврдаги мумкин бўлган сонига нисбати. $P = n / N$.

Хатарни таққослаш учун инсон ҳаётининг молиявий қийматини (670 мингдан 7 миллион долларгача) тақлиф қилиш тақлиф этилади.

Қабул қилинадиган хавф - бу хавфсизлик даражаси ва унга эришиш имконияти ўртасидаги келишув жиҳатларидир.

Ҳозирги вақтда ривожланган мамлакатлар қонун билан қабул қилинадиган мақбул хатар тушунчасига келишди. Қабул қилинадиган хавф, амалий даражадан каттароқ ва 2-3 даражада белгиланади.

Турли соҳа мутахассислари ўзларининг ҳисоботлари ва ҳисоботларида доимий равишда нафақат "хавф", балки "хатар" атамаси билан ҳам ишлашади.

Илмий адабиётларда "хавф" атамасини жуда бошқача талқин қилишади ва баъзида унга турли хил мазмундаги маълумотлар киритилади. Масалан, суғурта

терминологиясидаги таваккалчилик суғурта предмети (саноат корхонаси ёки компания), суғурта ҳодисаси (тошқин, ёнғин, портлаш ва бошқалар), суғурта суммасини (пул билан ифодаланган хавф) белгилаш учун ёки исталмаган ёки ноаниқ ҳодисаларни белгилаш учун жамоавий атама сифатида ишлатилади.

Замонавий қарашларга мувофиқ, хавф одатда техноген ёки табиий ҳодисаларнинг юзага келиш эҳтимоли ўлчови сифатида талқин этилади, Бу хавфларнинг пайдо бўлиши, шаклланиши ва ҳаракатлари бўлиб, натижада ижтимоий, иқтисодий, экологик ва бошқа турдаги заҳар ва зарарларни келтириб чиқаради. Хатар тушунчасидан фойдаланиб, хавфни ўлчанадиган тоифалар қаторига ўтказишга имкон беради. Таваккал, аслида, хавф ўлчовидир. "Хавф даражаси" атамаси тез-тез ишлатилади, бу моҳиятан хавф тушунчасидан фарқ қилмайди, фақат бу ўлчовли қиймат эканлигини таъкидлайди. "Хавф" атамасининг барча номланган (ёки шунга ўхшаш) талқинлари ҳозирги вақтда технологик жараёнлар ва умуман ишлаб чиқаришнинг хавфлилиги ва

хавфсизлигини бошқариш таҳлилида қўлланилади.[5]

Хавфли ва фавқулодда вазиятларнинг шаклланиши тегишли манбалар томонидан ишлаб чиқарилган маълум бир хавф омиллари натижасидир.

Ҳаёт фаолияти хавфсизлиги муаммосига келсак, бундай ҳодиса инсон соғлиғининг ёмонлашиши ёки ўлими, техник тизим ёки қурилманинг аварияси ёки фалокати, экологик тизимнинг ифлосланиши ёки бузилиши, бир гуруҳ одамларнинг ўлими ёки аҳолининг ўлим даражасининг ошиши, амалга оширилган хавфлардан моддий зарар ёки хавфсизлик харажатларининг ошиши бўлиши мумкин.

Ҳар бир номақбул ҳодиса маълум бир жабрланувчига - хавф объектига нисбатан содир бўлиши мумкин.

Хавф объектлари ва кировчи ҳодисаларнинг нисбати индивидуал, техник, экологик, ижтимоий ва иқтисодий хавфларни ажратиб олишга имкон беради. Унинг ҳар бир тури характерли манбалар ва хавф омиллари билан белгиланади, уларнинг таснифи ва хусусиятлари 1-жадвалда келтирилган.

1-жадвал.Хатар турларининг таснифи ва хусусиятлари

Хавф тури	Хавф объекти	Хатар манбаи	Кирувчи ҳодиса
индивидуал	Инсон	Инсон ҳаётининг индивидуал инсоний ҳолатлари	Касаллик, шикастланиш, ногиронлик, ўлим
Техник	Техник техник тизимлар ва жиҳозлар	Техник жиҳатдан номукамаллик, техник тизимлар ва иншоотларнинг ишлаш қоидаларини бузиш	Бахтсиз ҳодиса, портлаш, фалокат, ёнғин, ҳалокат
Экологик	экологик тизимлар	Табиий муҳитга антропоген аралашув, техноген фавқулодда вазиятлар	Антропоген экологик офатлар, табиий офатлар
Ижтимоий	ижтимоий гуруҳлар	Фавқулодда вазият, ҳаёт сифатининг пасайиши	Гуруҳдаги шикастланишлар, касалликлар, одам ўлими, ўлимнинг кўпайиши
Иқтисодий	моддий ресурслар	Ишлаб чиқариш ёки табиий муҳит хавфининг ортиши	Хавфсизлик харажатларининг кўпайиши, хавфсизликнинг этарли эмаслигидан зарар

Хулоса. Иқтисодий фаолият шароитида хавфсизлик харажатларининг оптимал нисбати ва хавфсизликнинг этарли эмаслигидан келиб чиқадиган зарарни излаш керак. Бунинг ишлаб чиқариш учун ҳақиқатан ҳам эришиладиган хавфсизлик даражасининг маълум бир қийматини белгиланса топиш мумкин. Ушбу муаммони оптималлаштириш усули билан ҳал қилиш мумкин. Кўриб чиқиладиган таваккаллик турларидан фойдаланиш бизда ҳам корхона даражасида, ҳам инфратузилмалар миқёсидаги макро даражаларда хавфсизликни таъминлаш учун оптимал ечимларни излашга имкон беради. Бунинг учун қабул қилинадиган таваккал $K_{\text{бп}}$ қийматларини танлаш керак

Қабул қилинадиган таваккал техник, экологик, ижтимоий жиҳатларни бирлаштиради ва хавфсизликнинг мақбул даражаси ва унга эришишнинг иқтисодий

имкониятлари ўртасида маълум бир келишувни англатади.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Кукин П.П. Безопасность технол огических процессов и производств.
2. М: Высшая школа, 2002 г. - 319 с.: ил.
3. Белов С.В. Безопасность производственных процессов. Справочник/С. В. Белов, В. Н. Бринза, Б. С. Векшин и др.; Под общ. ред. С. В. Белова.— М.: Машиностроение, 1985.—448 с., ил.
4. Yormatov G'.YO. va boshqalar. Hayot faoliyati xavfsizligi. –Т.: “Aloqachi”, 2009 yil. – 348 b.
5. Ў. Йўлдошев ва бошқалар. Меҳн ат ни муҳофаза қилиш. -Т.: Меҳнат 2005.
6. Расулев А.Х., Петросова М.О., Расулева М.А. Обеспечение безопасной работы газотранспортной системы с использованием систем адаптивного управления// Безопасность труда в промышленности - 2020. - №3.С.55-60.